

**ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ
“ШКОЛИ ПЕРЕДОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО ДОСВІДУ”
З НАВЧАННЯМ ПРИЙОМІВ ПСИХІЧНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ
ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ЕКОНОМІСТА**

У статті розглянуто “школи передового економічного досвіду”, які є необхідною педагогічною умовою формування професійної адаптивності в майбутніх економістів у процесі підготовки у вищих навчальних закладах, а також організація педагогічно контрольованої рефлексії щодо навчання прийомів психічної саморегуляції.

Ключові слова: саморегуляція, рефлексія, інтегративна якість, “школи передового економічного досвіду”.

Сучасний етап підготовки студентів-економістів у вищих закладах освіти України керований галузевими стандартами вищої освіти (ГСВО) Міністерства освіти і науки України, які визначають освітньо-кваліфікаційні характеристики (ОКХ) випускників відповідних напрямків підготовки [3]. Повний обсяг умінь (згідно з ГСВО), якими необхідно оволодіти майбутньому економісту під час навчання у ВНЗ (понад 100), поділено на п'ять груп за професійними якостями, що формуються: планово-змістові, організаційні, мотиваційні, контролюючі, координаційні [4].

В.Д. Стасюк у дисертації «Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі “школа – вищий заклад освіти”» виявила, що викладання матеріалу викладачем відбувається на суб'єктивному рівні й передбачає особистісний вплив викладача на особистість студента. Таким чином, автор підкреслює, що організація педагогічного процесу професійної підготовки сучасного економіста повинна бути спрямована, передусім, на формування та розвиток тих якостей студента, що сприяють самостійному розв'язанню професійних завдань [11]. Тобто майбутній економіст має “увійти в простір професії”, при цьому навчившись регулювати свій психологічний стан.

Відтак, організація роботи “школи передового економічного досвіду” з навчанням прийомів психічної саморегуляції може бути педагогічною умовою формування професійної адаптивності майбутнього економіста як *інтегративної якості особистості, що забезпечує оптимальність переходу від одних умов ефективної діяльності до нових/інших або більш складних, які пов'язані з практичним завданням підвищення якості професійної підготовки.*

С.М. Кустовський досліджував дидактичні умови підвищення ефективності організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів економічних спеціальностей як складової професійної освіти [6]. І.В. Мороз вивчала педагогічні умови застосування кредитно-модульної системи навчання студентів економічних факультетів вищих навчальних закладів. У своїй роботі авторка зазначила, що провідними з них є: функціонування системи трисуб'єктної взаємодії (вищий навчальний заклад → студент → роботодавець); якісний потенціал науково-педагогічного складу вищого навчального закладу; запровадження модульно-рейтингової системи організації навчального процесу; діагностика ре-

зультатів навчальної діяльності студентів, індивідуалізація та диференціація навчання. Це дало їй можливість розробити модель, яка відображає основні напрями педагогічного дослідження та їх взаємозв'язок [7, с. 10].

Л.В. Онучак розглянула педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей. В обґрунтованому нею підході акцент у самостійній позааудиторній роботі зроблено не стільки на самостійності дій студента, скільки на тому, що він самостійно визначає додаткову (до визначеної навчальним планом) мету. За таких умов головне завдання викладача зводиться вже не стільки до розробки завдань, з якими повинен працювати студент, скільки до створення необхідних умов самоактивізації, самореалізації студента як особистості, що дає йому змогу самому визначати додаткові навчальні цілі [8, с. 16], що, на наш погляд, є важливим для майбутнього економіста.

Мета статті – визначити сутність та особливості організації роботи “школи передового економічного досвіду” з навчанням прийомів психічної саморегуляції як педагогічної умови формування професійної адаптивності майбутнього економіста.

Економічна освіта є гуманітарною освітою, тому що економіка – це соціальна наука, яка вивчає виробництво, розподілення та споживання товарів та послуг. На нашу думку, найбільш повним можна вважати визначення Л. Робіна щодо сучасної економіки, який сказав, що це наука, яка вивчає поведінку людей як співвідношення між кінцевим вживанням товарів та обмеженими коштами, у яких є альтернативне використання [11].

У нових соціально-економічних умовах зростає значущість розвитку здатності до самостійного прийняття рішень та формування якостей, потрібних для розумної й особистої участі в трудовому процесі колективу, у житті суспільства, а також уміння критично оцінювати результати своєї діяльності, гнучко вносити свої корективи, за потребою перенавчатись, оволодівати іншою професією [11]. Таким чином, оперування знаннями якнайбільшої кількості предметів надає можливість спеціалісту з вищою економічною освітою бути професійно мобільним та конкурентоспроможним фахівцем.

Погоджуючись з О.П. Колесовою [5, с. 91], зазначено, що розвиток умінь психічної саморегуляції сприятиме формуванню професійної адаптивності в майбутніх економістів у процесі підготовки за компонентами: *когнітивний; мотиваційний; емоційно-вольовий; комунікативний*. Відтак, організація роботи “школи передового економічного досвіду” з навчанням прийомів психічної саморегуляції будується, перш за все, на ознайомленні з механізмами рефлексії в ситуації проживання професійної діяльності.

Звернемось до поглядів на поняття “рефлексія” в історичному екскурсі. Принцип абсолютної нематеріальності душі затвердив давньогрецький філософ Плотін (204/205 – 269 р. н.е.) – засновник римської школи неоплатонізму. В уявленнях Плотіна про душу містився важливий момент – спрямованість душі на себе, на власні незримі дії: душа ніби стежить за власною роботою, стає її “дзеркалом”. Через багато сторіч здатність суб'єкта не тільки відчувати, почувати, пам'ятати, мислити, а й мати внутрішнє уявлення про ці функції дістала назву рефлексії [1].

М.В. Гамезо та І.О. Домашенко наводять таке визначення: *рефлексія* – спрямованість пізнання людини на саму себе, на свій внутрішній світ, психічні якості й стани. Свідоме регулювання людиною своєї поведінки та діяльності,

пов'язане з подоланням внутрішніх і зовнішніх перешкод, що здійснюється на різних рівнях: I рівень – усвідомлення суб'єктом своїх способів дій, свого стану, режиму й напряму активності; II рівень – активна зміна функціонування психіки, вибір необхідного способу її перетворення [2].

Зв'язок між соціально-культурним середовищем та особистістю складається не тільки з впливів середовища на темпи розвитку людини: він зумовлений як характером її розвитку, так і іншими особами (вихователями, батьками, педагогами), які спроможні організувати *педагогічно контрольовану рефлексію*. *Педагогічна рефлексія* – діяльність, яка зумовлює здатність особистості до самоаналізу з метою усвідомлення цілей і структури своєї діяльності та засобів оптимізації професійної діяльності. Природа рефлексії тісно пов'язана з емпатією, тобто розумінням емоційного стану, здатності співпереживати, співчувати [10, с. 154].

Організована педагогом контрольована рефлексія переживань майбутніх економістів повинна привести студентів до усвідомлення ними своїх “слабких місць”, до залучення нових засобів розуміння й, в остаточному підсумку, до підвищення рівня професійної адаптивності. Водночас викладач контролює виникнення змістовного конфлікту між позиціями, що зароджуються, залучаючи до цього значну кількість учасників взаємодії. Він “переключає” власну діяльність із плану проблематизації в план організації комунікації як обміну й порівняння студентами своїх позицій розуміння змісту інформації.

Майбутні економісти опановують прийоми психічної саморегуляції в різних формах: індивідуальна робота, робота в парах, групах, дискусії, письмово та усно. Така робота завжди має декілька елементів: фіксація того, що відбулось; визначення міркувань та почуттів щодо набутого досвіду; плани на майбутній розвиток [9].

На нашу думку, організація роботи “школи передового економічного досвіду” з навчанням прийомів психічної саморегуляції передбачає культивування в процесі життєдіяльності групи різних способів буття як “спів-буття” (М.М. Бахтін) педагога й студентів, студентів один з одним: у пізнавальній сфері (когнітивно-інтелектуальний компонент) – споглядання, зосередження, співвіднесення, порівняння, зіставлення, сумнів; в емоційній сфері (емоційно-вольовий компонент) – співучасті, співпереживання, співчуття, жалю; у поведінковій сфері (комунікативний компонент) – співтворчість, співробітництво, сприяння, змагання.

Суть професійної позиції педагога як рефлексивного керуючого – це організація рефлексії студентів і “підтримування” ситуації самовизначення й самостійного мислення. Зауважимо, що рефлексію загалом слід проводити після найважливіших інтерактивних вправ (на навчальному тренінгу – після кожної вправи), після закінчення певного етапу навчання. Усне обговорення вправ можна здійснювати з використанням таких запитань:

З якою метою ми робили цю вправу?

Які думки вона у вас викликала?

Які почуття?

Чого ви особисто навчилися?

Чого б хотіли навчитися в подальшому?

Як Ви це плануєте зробити [9].

А.В. Семенова пропонує різні варіанти навчання прийомів рефлексії та саморегуляції на заняттях:

– коротке есе або резюме, що може містити питання на зразок: Яку роботу ви плануєте або вже робите за підсумками тренінгу?

– “зворотний квиток” – заповнення карток, на одному боці яких учасники пишуть найважливіше з того, чого вони навчилися та відчули на занятті, на другому боці – питання, на яке вони хотіли б знайти відповідь;

– усні підсумкові формули, наприклад: “Для мене сьогодні важливим було...”, “Сьогодні я навчився (навчилася)...”, “Мені хотілося б у майбутньому навчитись...” [9].

Головна мета педагогічно контрольованої рефлексії при навчанні прийомам саморегуляції майбутніх економістів – “прорив” їх в інший контекст розуміння змісту власного Я. У процесі комунікації один з одним і педагогом, студенти, по суті справи, уперше з усією очевидністю виявляють, що власне розуміння не тільки не єдине, а й недостатнє, що воно може бути збагачено іншим розумінням, іншими емоціями, іншим досвідом. Усвідомлення цього може послужити основою прагнення студентів формулювати різні позиції для повноцінного розуміння майбутньої професійної діяльності.

Педагог за допомогою внесення емоційно-насиченої професійної інформації конструє ситуацію, що має проблемно-ціннісний характер і вимагає від студентів розуміння її змісту. Студент будує вихідне розуміння/нерозуміння змісту тексту. Педагог проблематизує його розуміння з метою виходу студента в рефлексивну позицію стосовно власних переконань, розуміння й стимулює прояв цієї позиції. Змістовний конфлікт позицій, що виникає, використовується педагогом як основа організації поліпозиційного спілкування в групі. Засобами організації подібного спілкування є “вирішувана” педагогом індивідуально-професійна позиція педагога як дорослого й рефлексивного керуючого. У процесі порівняння та обміну позиціями щодо професійних переконань студенти приходять до необхідності кооперації або конкуренції з іншими позиціями, розуміння всіх і прийняття близьких позицій. Рефлексія підсумків поліпозиційного спілкування завершує процес взаємодії педагога та студентів.

Залишаючи реальний процес взаємодії з педагогом і одногрупниками, майбутній економіст несе із собою спробу самостійного підтвердження професійних переконань уже в інших обставинах власного життя. Тепер він здатний до професійного самовизначення, тому що опанував найважливіші процеси (розуміння, проблематизації, комунікації, рефлексії) і засоби (текст, прийоми протидії негативним впливам, позиція дорослого).

Так, для роботи в просторі текстів нами розроблено процедури спільної діяльності студентів: “Пошук позиції”, “Зрозумій мене”, “Щоденник”, “Взаєморозуміння”, “Переговори”, “Цінності мого життя”, “Потік свідомості”, “Прес-клуб”. Логічні деконструкції текстів мас-медіа майбутні економісти можуть освоювати в таких формах: підготовка рецензій на телепередачі з економічного аналізу ринків, статті в пресі, рекламні ролики й відеокліпи з наступним обговоренням рецензій у групі, порівняльний аналіз публікацій на однакову тему в пресі, випусків економічних новин на різних телеканалах тощо.

Рефлексія дає можливість учасникам занять “школи економічного досвіду”: усвідомити, чого вони навчились; пригадати свій власний досвід, що може чіткіше планувати подальшу особисту діяльність; оцінити власний рівень розвитку професійної адаптивності й спланувати реальні кроки щодо її підвищення; порівняти своє сприйняття з думками, поглядами, почуттями інших та, можливо, скоригувати певні позиції; привчатись до рефлексії в реальному житті,

усвідомлюючи свої дії та прогнозуючи подальшу діяльність; використовувати одержану інформацію для аналізу свого особистого професійного зростання, для обговорення на наступних заняттях, для планування подальшої роботи; викладачам і учасникам відчутти себе єдиною командою, яка працює на єдиний, але особистісно значущий для кожного результат; викладачам – побачити реакцію учасників тренінгу на навчання для внесення необхідних коректив.

Висновки. Організація педагогічно контрольованої рефлексії щодо навчання прийомів психічної саморегуляції проводиться у формі інтерактивного тренінгу: кожна вправа завершується обговоренням, у якому відрефлексовуються як почуття, що виникли в учасників під час вправи, так і відповідні дії, дає змогу з'ясувати наявність/відсутність відповідних емоцій. Саме тому робота “школи передового економічного досвіду”, на нашу думку, є необхідною педагогічною умовою формування професійної адаптивності і майбутніх економістів у процесі підготовки.

Список використаної літератури

1. Асмус В.Ф. Античная философия / В.Ф. Асмус. – М. : Книга по Требованию, 2012. – 544 с.
2. Гамезо М.В. Атлас по психологии : информ.-метод. пособ. / М.В. Гамезо, И.А. Домашенко.– М. : Педагогическое общество России, 2004. – 276 с.
3. Ганон Е.В. Руководство самостоятельной деятельностью студентов / Е.В. Ганон. – Бишкек : [б. и.], 1979. – 132 с.
4. Керекеша О.В. Формування оцінно-рефлексивної самостійності майбутніх економістів у процесі фахової підготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Ольга Владиславівна Керекеша. – К., 2009. – 208 с.
5. Колесова О.П. Формування критичного мислення у майбутніх економістів засобами інтерактивних технологій навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олена Петрівна Колесова. – Запоріжжя, 2010. – 203 с.
6. Кустовський С.М. Дидактичні умови організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх економістів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С.М. Кустовський. – Вінниця, 2005. – 20 с.
7. Мороз І.В. Педагогічні умови застосування кредитно-модульної системи навчання студентів економічних факультетів вищих навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / І.В. Мороз. – Житомир, 2004. – 19 с.
8. Онучак Л.В. Педагогічні умови організації самостійної позааудиторної роботи студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л.В. Онучак. – К., 2002. – 21 с.
9. Семенова А.В. Розвиток професійної компетентності фахівців засобами парадигмального моделювання (інтерактивний тренінг) : навч.-метод. посіб. / Алла Василівна Семенова. – Одеса : СВД Черкасов М. П., 2006. – 130 с.
10. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової. – Одеса : Пальміра, 2006. – 364 с.
11. Стасюк В.Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі “школа – вищий заклад освіти” : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Варвара Дмитрівна Стасюк. – Одеса, 2003. – 280 с.

Стаття надійшла до редакції 21.01.2013.

Горицкая Е.В. Организация работы “школы передового экономического опыта” с обучением приемам психической саморегуляции как педагогическое условие формирования профессиональной адаптивности будущего экономиста

В статье рассмотрены “школы передового экономического опыта”, которые являются необходимым педагогическим условием формирования профессиональной адаптивности у будущих экономистов в процессе подготовки в высших учебных заведениях, а также организация педагогически контролируемой рефлексии в обучении приемам психической саморегуляции.

Ключевые слова: саморегуляция, рефлексия, интегративная качество, “школы передового экономического опыта”.

Goritskaya O. Organization of work of “School of front-rank economic experience” with studies receptions of psychical self-regulation as pedagogical condition of forming of professional adaptiveness of future economist

In the article the “School of the advanced economic experience”, which is a necessary condition for the formation of professional teaching adaptability of future economists in the process of training in higher educational institutions. The organization also pedagogically controlled reflection in teaching techniques of psychic self-regulation.

Key words: self-regulation, reflection, integration quality, “schools of front-rank economic experience”.